

32 (32).
SİRANUŞ SİMON TÛTÛNCÛYAN'IN ANLATTIKLARI
(1906, VAN DOĞUMLU)

Vanlı zengin bir tüccar ailesinin çocuğu olarak dünyaya geldim. Ailemizin çok ferdi vardı. Babamın altı erkek kardeşi varmış. Onlardan üçü 1895 yılında cereyan eden siyasi olaylar sırasında hayatını kaybetmiş. Türkler Van'a saldırmış. Vanlılar kavak ağaçlarını kesip barikatlar kurmuş ve 10 gün boyunca sürekli Türklere karşı savaşmışlar. Ama Ermenilerin mermileri tükenmiş. Van'da çok zengin aydınlar varmış. Onlar İran'a gitmenin daha iyi olacağını düşünmüşler. Babam ve amcam ise geri gelip dağlarda, Tanrıça Astğik'in tapınağının bulunduğu yerde saklanmışlar; zira babamın başına 200 altın ödül konmuşmuş.

Annemin on iki çocuğu olmuştu : sekiz erkek ve dört kız. Babam tüccardı. Van'da çok zanaatkârlar vardı. Her evin yanında bir bahçe bulunurdu. Aygestan çok genişti. Meyve ağacı ve çiçek bahçesi çoktu. Komşunun bahçesi yoksa ona bir bahçe hediye edilirdi. Kavun, karpuz çevre köylerden getirilirdi. Türkler sayıca azdı. Ticaret büyük ölçüde Ermenilerin elindeydi. Bakırcılar kırmızı bakırdan çok güzel oymaları olan fincanlar imal ederlerdi. Bütün koltuklarımız kayısı veya ceviz ağacından yapılmış olup üzerleri sedefle süslüydü. Çatal bıçak takımlarımız gümüştü. Evimizde zarif ve ince bir zevkin ürünü cam eşyalar vardı.

Van'da birkaç pazar yeri vardı. Babamın dükkânı Khaçpoğan'daydı. Babamın dükkânı büyüktü; önde camlı yazıhane vardı; orda babam oturur ve gazete okurdu. Dükkânına en iyi kalite İngiliz kumaşı, Rus basması ve pamuklu iç çamaşırı kumaşı gelirdi. Babamın mağazasının Trabzon ve Erzurum'da da şubeleri vardı. Yahudi tüccarlar Başkale'den gelerek mal alırlardı. Kuyumculuk da gelişmişti. Evimizin büyük odaları antika halılarla kaplıydı.

Şehir Milattan önce 9'uncu yüzyılda kurulmuştu. Başlangıçta ona Tuşpa adı verilmiş, daha sonra ismi Yervandavan ve Van olmuştu. Van Şehri'nin eğri büğrü sokakları vardı. Aygestan ise sayfiye yeri idi. O dev bir mahalleydi. Evimiz bir köşe başındaydı. Çok misafirimiz olurdu.

1896 olaylarından sonra babam Paramaz'la ilişki içerisindeydi. Aram Paşa, Vramyan, Derdzakyan evimize gelirlerdi. 1913 yılında şehrimizde Daşnakların Evi açıldı; onun kurucusu Baranak Kaputikyan'dı, kadın şair Silva Kaputikyan'ın babası.

Evimiz iki katlıydı. Her kat 5-6 metre yüksekliğindeydi. Dam düzdü; üstüne kayısı sererdik; kayısının rengi sarı gökyakut rengine çaldığında ağzına koysan dilinin üstünde erirdi. Birinci katta ekme deposu vardı. Ekmeği iki haftada bir pişirirlerdi. Bitişğinde kiler vardı. Sırlı kapların içinde yiyecekler muhafaza edilirdi. Üzümü ise asardık. Karşısında mavi bazaltla kaplı bir oda bulunurdu; orda hamur işlerini saklardık. O odada gazla yakılan tandırlar vardı. Deniz kumuna gömülmüş ve Şahbağ şarabıyla dolu insan boyu küplerin bulunduğu bir bodrumumuz vardı. Tatlılar da orda saklanırdı. Rokfor'dan daha kaliteli bir peynirimiz vardı; o peynir yeşil sebzelerle birlikte saklanır ve kabının ağzı kapanıp kuma gömülürdü. Bir odunluğumuz da vardı.

Kauçuk ayakkabı ve bot giyerdik. Güzel giysilerimiz İstanbul'dan gelirdi. Birinci katta yazlık ve kışlık yemek odaları vardı. Duvarlarda tablolar, pencerelerde perdeler bulunurdu. Khirimyan Hayrik'in resmi misafir odamızın duvarına asılı dururdu.

İkinci katta 250 kişi alabilen dev kare bir odamız vardı. Gönüllü birlikleri geldiklerinde General Nikolayev 15 gün misafirmiz oldu ve bizim evde bir şölen düzenlendi. O odada birçok koltuk ve yeşil kadifeyle örtülmüş kanepeler vardı; koltukların uçlarında ise yaldızlı arslanlar bulunurdu. Masanın üstünde bir dürbün ve Ani Harabeleri'nin fotoğraf albümü konulmuştu. Bir balkondan Van Gölü, diğerinden de göğün mavisine gömülmüş Süphan Dağı görünürdü; güneyde Toroslar'ın başlangıcı, kuzeyde de Şahbağ Köyü ve Akırviti, meşhur Mher'in Karga Kayası ve beyaz görünen çiçek tarlası vardı; Türkler daha sonra ordan saldırıya geçeceklerdi.

Dört hizmetçimiz, ahçımız ve arabacımız vardı. Bir ahırımız vardı. İki Arap atımız, ineklerimiz ve Darman Köyü'nde koyunlarımız vardı. Hizmetkâr Aço'nun düğünü bizim evimizde ışıklar içinde yapılmıştı. Evin ortasına bir avize asılmıştı. Avrupa'dan getirilmiş bir gramafonumuz ve Ermenice plaklarımız vardı.

Yaşlılara ve akrabalara büyük bir saygı ve sevgi gösterilir, söylediklerine kulak verilir ve onurlandırılırlardı. Evimizde kötü söz söylenmezdi. Herkes birbirini severdi.

Van'da üç tiyatro topluluğu vardı. Bizim özel ziyaretçi kabul günlerimiz vardı. Babamın adı Simon'du. Diyarıntaraç yortusunda yüz kadar misafir ağırlardık. Asma dallarını ateşe verir, üstünden atlardık.

Yazın Varaga Manastırı'na giderdik. O, köylerden ziyarete gidilen kutsal bir mekândı. Ermeni Milleti orda toplanıp şarkı söyler ve dans ederdi.

Van'da yedi kilise vardı. Ayrı okulları ve hastaneleri olan Katolik ve Protestanlar da vardı. Ama Gregoryenler çoğunluktaydı.

Biz Meryem Ana Kilisesi'ne gidiyorduk. O oldukça büyüktü; yaklaşık 500 kişi alabilecek kapasitedeydi. 7 Nisan günü savunma çarpışmaları başladığında Papaz Arsen ayin yapıyordu ve yaşlılar ve çocuklar da kollarını iki yana açmış dua ediyorlardı. Biz Tanrı'nın bizi gökyüzünden gördüğüne ve her canlı varlığın hareket ve davranışını takip ettiğine inanıyorduk. İşte öyle bir huşu vardı. Her zengin aile kiliseye ekmek gönderiyordu; bunu büyük bir tepsi üzerinde kilise çalışanlarına götürüyorduk. Dedem Grigor muhtar seçileceği zaman büyük tandır yakılmış ve ekmek pişirilmişti. Av. Terzibaşyan Paris'te yayımladığı "Kartal kendi renginde" başlıklı yazısında o konudan bahsetmişti.

Yedi okulumuz vardı : Ulusal okul Sandıkhtyan Okulu'ydu; ben orda öğrenim gördüm. Yetimhane de vardı. İki yıllık ve dört yıllık yüksek öğrenim kurumları da mevcuttu; orda, köy okullarını bitirenler öğrenim görürlerdi. Kentronakan Okulu da vardı.

Öğretmen kadrosu çok geniş değildi. Onların çoğu İstanbul'da öğrenim görmüştü. Mesela benim ağabeylerim 7 ve 9 yaşlarında İstanbul'a öğrenim görmeye gitmişlerdi. Onlar daha sonra mimarlık eğitimi almak için Paris'e gideceklerdi. "Ben yedi yaşında ana okuluna gittim. Bütün öğretmenlerimiz tanınmış simalardı; Ermenice, coğrafya, hukuk, fizik, müzik, resim dersleri veriyor, vatanseverlik şarkıları öğretiyorlardı. Teneffüste evde diktiğimiz bir topla top oynuyorduk; ip atlıyor, saklambaç oynuyorduk. Ben çok şımarıktım. Bir gün : "Yarın okul yok" dedim. Hiçbir öğrenci okula gitmedi. Öğretmen bunu duyup velimi yanına çağırdı; ama ben, adım yalancıya çıkmasın diye özür diledim.

Van'da ilk defa Levon Şant'ın "Eski Tanrılar" oyunu sahnelendi. Annem, babam, beni ve Gurgen'i oyunu seyretmeye götürmediler. Ben ve Gurgen güzel giysilerimizi arabanın içine koyduk ve akşam giyinip onların arkasından gittik. Biletin fiyatı bir altındı. Babam bizi görünce şaşırıldı; ama ses çıkarmadı. O piyes Kentronakan Okulu'nda sahneye kondu. Oynayanlar amatör tiyatro topluluklarıydı; ama batılı yazarların eserleri de oynanıyordu. Zarifyan Van'a gelmiş ve şaşırılmıştı. Oyunculardan biri Ler Kamsar'dı. Vanlılar tiyatrosever insanlardı. Daha sonra pegagoji okulunun yanına 700 seyirci kapasiteli bir salon inşa ettiler.

Orda sergiler, konferanslar ve parti toplantıları düzenliyorlardı.

"Aşkhatank" ve "Vantosp" gazetelerini alıyorduk. Annem eğitimliydi. Bize Viktor Hügo'nun "Sefiller"ini anlatıyordu. Van'da okuma yazma bilmeyen erkek yoktu. Bizim Sandıkhtyan öncü bir okuldu.

Van Gölü'nde büyük miktarlarda ringa balığı mevcuttu; o balık ucuz olup, her keseye uygundu. Mahallemizde fakirler vardı. Babam sonbaharda kağnısına un, peynir vs. yükler, götürüp o ailelere dağıtırdı. Birçok kimse ailesine yardımcı olabilmek için gurbete gidiyordu.

Bizim orda kayısı iriliğinde kiraz yetişirdi. Kavun ve karpuz dışında meyve boldu. Kayısı pırlıtlı, lezzetli ve tatlı olurdu. Boş vakitlerimizde meyve bahçelerinde oyun oynar, göl kıyısına yüzmeye giderdik. Kıyı şehre 25 kilometre mesafedeydi. Annem her sabah erkenden arabasıyla gider göle girerdi; ben de onunla birlikte giderdim. Kıyı çok güzeldi. Varaga, Narek ve Aziz Grigor Manastırları'na giderdik. Gölde gezinti için tekneler ve buharlı gemiler vardı. Artamet'ten Bağeş'e elma götürüp ordan, üstüne oturulabilecek büyüklükte karpuz getirirlerdi.

Ev ve sokak giysilerimiz vardı. Dışarı çıkarken giyinip kuşanırdık ve ben hep "Sen beni sakla bohçada, ben seni saklayayım insan içinde" özdeyişini hatırlıyorum. Annem renkli atlastan yapılmış, eteğine kadar inen kırmızı, mor ve beyaz renkte bluz giyerdi. Annemin kadife bir mantosu vardı. Saçlarını omuzlarına bırakırdı; ama başında yazma olurdu. Babam mavi ya da siyah şapkayla redingot giyerdi; elinde baston, üstünde de bir yelekle altın köstekli bir saat olurdu. Bize Trabzon'dan tütün gelirdi. Yolculuklar gerçekleştiriyorduk. Yazın, gölde bir burun olan ve üstünde çadırlar olan Artamet'e gidiyorduk.

Evde demir karyolalarda uyuyorduk. Evin içinde her şeyi yöneten annemdi. Günde 10-15 kişi misafir olarak evimize gelirdi. Evde her şey bulunurdu : tavuk eti, koyun eti, sebze. İnanç ziyaretinin yapılacağı gün için özel olarak hazırlanırlar, hamursuz, helva ve yeşillik pişirir, yumurta haşlarırdı.

Cenaze merasimine çocuklar götürülmez, kadınlar mezarlığa gitmezdi. Varaga Meryem Ana Kilisesi'nin bir panteonu vardı.

Nikâh törenleri çok görkemli ve resmi olurdu. Aşk olmadan da yaşayabilirlerdi. Aşkın bütün nüansları mevcuttu. Evlenirken ebeveynlerin nihai onayı gerekliydi. Boşanma olayı ağız kokusu yüzünden veya çiftin çocuğu olmadığından yaşanırdı. Ahlaksızlık yapıldığını hiç duymadım. Annem evlendiğinde on altı yaşındaymış; babam ise yirmi.

Daşnak klübü evimizin yakınındaydı. Hınçaklar ve Ramkavarlar da vardı. Bütün o örgütler devrimci nitelik taşıyordu; ama bütün o gayretler tek bir hedefe yönelik olsa iyi olurdu. Van'daki gibi bir tek partimiz olmalıydı. Vardges Sarengülyan Zohrap'la birlikte İstanbul

Parlamentosu üyesiydi. Fedayilerimiz de olmuştu. Onlardan Tigran Deroyan* tanınırdı

Van halkı silahlanmıştı. Evimizde dört tane silah vardı; erkekler silahlarını ceplerinde saklardı. Çatışma başladığında babam silahlarımızı Türk Hükümeti'ne teslim etti. 1909 Adana Trajedisi'nden sonra Vanlılar silahlanmayı düşündüler. Para toplayıp Vramyan'a, Davıtyan'a başvurdular. Onlar İstanbul'a gidip Zohrap** ve Sarengülyan'la görüştüler. Biz o zaman silahlanmak zorundaydık.

1915'e kadar Van'da prestijli siyasiler vardı; mesela Vramyan, Vahan Papazyan, Artak Darbinyan, Paramaz, İşkhan***. Hınçaklar biraz sır tutmasını bilseler çok önemli bir rol oynayabilirlerdi. 1914 yılında Kostantsa'da düzenlenen toplantıyı Türkler duydular ve İstanbul'un Beyazıt Meydanı'nda yirmi kişiyi astılar.

Paramaz kendi Hınçak taraftarlarının etkisini artırmak için Van'a gelmişti. Ama Van'da çok sayıda Daşnak bulunduğunu ve iyi örgütlenmiş olduklarını görmüştü. Armenakan geleneği çok kuvvetliydi. Onlar Mıkırtiç Avetisyan ve başkaları gibi çok sayıda şehit verdiler.

Türkiye'de Ermenilere karşı baskıcı bir siyasetin güdülmediği ve Ermenilerin durumlarının çok iyi olduğu dönemler de olmuştur. Ermeniler Türklerle barış ve huzur içinde yaşayabilirlerdi.

Meşrutiyetin ilanından sonra 18-45 yaşlarındaki Ermeni erkeklerini askere almaya başladılar. Birçok Ermeni 50 altın ödeyip askerlik yapmaktan kurtuldu. Ağabeylerimden biri Paris'e gitmeye hazırlanıyordu, diğer ağabeyim de İsviçre'ye. Ama karışıklıklar baş gösterdi. Kürtler şehrin yollarında yolculara saldırıyorlardı. Yağmacılık Kürtlerin doğasında vardı. Hükümet ise onlara engel olmuyordu.

1914 yılına kadar Türkler Ermenilere karşı uygulanan şiddetin derecesini gayri resmi bir şekilde artırmıştı. Bizimkiler diplomasiyle olayların dinmesini sağlıyor, ama aynı zamanda da silahlanıyorlardı.

Şehrin çok iyi üç hamamı vardı. İnsanlar sabahtan gider; orda yıkanır; yemek yer; akşam da geri dönerlerdi. Kızların vücut güzelliğini görmek için sık sık hamama görücü gidildiği de olurdu. Orda görüşmeler, sohbetler yapılırdı. Biz kendi evimizde büyük bir

teknenin içinde haftada bir kere yıkanıyorduk. Evimizin yakınında bir kuyu da bulunuyordu. Her sokağın iki yanında dereler vardı. Bizim binada tuvalet vardı. Hijyen şartları sağlanmıştı.

Kız kardeşimin doğumu için ebe geldi. Bizi evden uzaklaştırdılar. Annemin sesini bahçeden duyuyorduk. Babam bize : "Ben gidip gölden küçük bir kız getirdim" dedi. Biz de buna inanıyorduk. Ben 6 yaşındaydım. Bizler utangaçtık. Bilgilerimiz sınırlıydı. Öyle bir aileydi ki, herkes kendi yerini bilirdi. Bizde çok el işi yapılır, özellikle de dantel örülürdü; ama ben kitap okumayı çok seviyordum.

Erkekler parmak genişliğinde bardaklarla rakı içerlerdi. Akrabalar karşılıklı ziyaretlerde bulunurlardı. Gelinlerimiz, Çideçiyen, Hüsyen, Kapamacıyan, Terlemezyan, Şahbağuntsyan gibi tanınmış ailelere mensuptu; bu aileler kurtuluş mücadelesine katkıda bulunmuştu.

Van'da bir kadınlar derneği kurulmuştu. Fedayiler tebdili kıyafet evimize gelirlerdi. Onlara "Kaçak" denirdi. Onlara yiyecek sağlanırdı; kendileri de gelip hesap verirlerdi. Biz çocuklar

onlar hakkında kimseye bir Şey sylenememiz gerektiğini, kaçakların devrimci olduğunu biliyorduk. Onlardan birçoğunu ben Őahsen tanırdım. Biz Türk vali Cevdet'le, Kasım Bey'le de iyi iliŐkiler içerisindeydik. Annemle onların evini ziyarete giderdik.

* Tigran Deroyan (Vazgen) (1873, Van - 1898, KurubaŐ K., Van) : Ulusal Kurtuluş Hareketi militanlarından.

** Grigor Zohrap (1861, İstanbul - 1915, Büyük Felaket Őehidi) : yazar, hatip, avukat-hukukçu, toplum ve siyaset adamı.

*** Ulusal Kurtuluş Hareketi militanları.